

Hasen el-Bâş, el-Kur'ân ve't-Tevrât eyne yettefikân ve eyne yefterikân, I-II, Dâru Kuteybe, Dimaşk 2002.

Hakan UĞUR*

Dinler tarihi çalışmaları içinde “Mukârenetü'l-Edyân” denilen dinler arası karşılaştırmalı çalışmalar, son dönemde oldukça yaygınlaşmıştır. Bu tür ilmî çalışmalarda en çok İslâm ile Yahudilik, bu kapsamda Kur'an ile Tevrat arasında karşılaştırmalar yapıp, değişik kriterlerle değerlendirmeler yapılır. Bu tür çalışmalar ülkemizdeki akademik çevrelerde son yıllarda artmaya başlamakla beraber özellikle Avrupa'da ve Arap ülkelerinde hem sayısal olarak, hem de nitelik olarak çok daha ileri durumdadır. Batı dünyasında yapılmış çalışmalara örnek vermek gerekirse Jacop, Neusner, Tamara Sonn ve Jonathan Brockop'un hazırladığı *Judaism and Islam in Practice* (Routledge, London 2000); Abraham I. Katsh'ın *Judaism and the Koran* (A Perpetua Book, A. S. Barnes and Company, Inc., New York 1962) ve Joachim Gnilka'nın “Bibel und Koran, Was sie verbündet, was sie trent” (Kutsal Kitap-Kur'an, Nerede Birleşiyor, Nerede Ayrılıyorlar) (Freiburg 2004) bu tür eserlerdendir. Arap dünyasında da Abbas Mahmud el-Akkâd, Ahmed eş-Şelebî gibi isimler bu yöntemle eserler hazırlamışlardır. Arap dünyasında yapılan dinler arası mukayese çalışmalarından birisi de Hasen el-Bâş'ın *el-Kur'ân ve't-Tevrât eyne yettefikân ve eyne yefterikân* adlı eseridir. İki ciltten oluşan eser, Kur'an ve Tevrat'ın ortak ve farklı noktalarını, başlıca dinî konular bağlamında ortaya koymayı amaçlar.

Hasen el-Bâş'ın kitabının ilk cildi, altı bölüm ve bir ek bölüm(mülhak)den oluşur. İlk cilt, Karşılaştırmalı Dinler Arası çalışmaların tanımı, tarihçesi, türleri, faydaları, bu yöntemi kullanan kişiler ve eserleri hakkında bilgi veren bir *Mukaddime* ile başlar. Yazar, bazılarına göre karşılaştırmalı çalışmaların, Müslümanlar ve Batılılar arasında kültürel etkileşime sebep olduğunu söyleyerek bu hususta ilginç örnekler verir. Söz gelimi, yazara göre İbn Arabî'nin “Mirac” adlı eserinin, İtalyan şair Dante'nin “İlahi Komedyası” üzerinde etkisi olmuştur.⁵⁹ Yazar, Tevrat ve Kur'an'ın üslupları hakkında genel bir bilgi verdiği *Giriş* bölümünden sonra *Birinci Bölüm'e* geçer. Bu bölüm, her iki Kutsal Kitabı “kâinatın ve Hz. Âdem'in Yaratılı-

* Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, hakanugur1@hotmail.com

⁵⁹ Bkz. el-Bâş, Hasen, *el-Kur'ân ve't-Tevrât eyne yettefikân ve eyne yefterikân* Dâru Kuteybe, Dimaşk 2002, I, 6-7.

şı”, “Hz. Adem’in cennetten yeryüzüne kovulması” “melek ve cin” gibi konular çerçevesinde karşılaştırarak konuyla ilgili verdikleri bilgileri irdeler. *İkinci Bölüm*’de Hz. Adem zamanından Nuh Tufanı’na kadarki zaman içinde olup bitenler irdele- nir. Bu bölümde Hz. Adem’in ikamet ettiği ve daha sonra kovulduğu cennet, Hz. Adem’in dünyaya intikali, çocukları Habil ve Kabil, Hz. Nuh, tufan, geminin ya- pımı, Hz. Nuh’un çocukları, tufan olayının diğer milletlerin edebiyatında yer al- ması gibi konular işlenir. *Üçüncü Bölüm*’de Yahudilik’teki “ilk peygamberler” za- manında olanları konu edinir. Bu bölümde Nuh Tufanı’ndan sonra olup bitenler, bhusus Ad ve Semud kavmi, Hud ve Salih (a.s.) ve kavimleri, Hz. İbrahim ve hayatı, daha sonra onun neslinden gelen peygamberler olan Hz. İshak, Yakub ve Hz. Yusuf’tan bahsedilir. *Dördüncü Bölüm*, Hz. Yusuf’un kaybolmasından Hz. Musa dönemine ve İsrailoğullarının Mısır’dan çıkışına kadar yer alan konuları ihtiva eder. Bu bölümde Eyyub, Şuayb ve Harun peygamberlerden de bahsedilir. *Beşinci Bölüm*, Hz. Musa’nın vefatından sonraki olaylara hasredilmiştir. Olayların dönem dönem açıklandığı bu bölümde Yeşu ile ilgili bilgiler de vardır. Son olarak, *Altıncı Bölüm*’de Samuel peygamberden Davud ve Süleyman peygamberin zamanı- na kadar yaşanan olaylar konu edilir. Birinci cildin *Ek (Mülhak)* bölümünde eski Yahudiler ile günümüz Yahudileri arasında veya doğu ve batı Yahudileri arasında inanç açısından veya irken bir bağ bulunup bulunmadığı tartışılmakta, İsrail dev- letinin kuruluş sürecinde Doğu Avrupa’dan gelen Yahudilerin Filistin’i işgal ettiği dile getirilmektedir.

Hasen el-Bâş’ın kitabının ikinci cildi, ilk ciltte olduğu gibi Karşılaştırmalı Dinler Tarihi çalışmalarından ve Yahudi inancının genel özelliklerinden bahseden bir *Mukaddime* ile başlar. Yazar, ilk ciltte Kur’an ve Tevrat arasında kıssalar bağ- lamında karşılaştırma yapmıştı. Bu ciltte ise inanç esasları, ibadet esasları ve mu- amelât hususunda karşılaştırma yaparak değerlendirmelerde bulunur. Bu cilt, iki bölümde işlenir. İlk bölüm inanç esaslarına ayrılmıştır. Bu bölüm, altı alt başlıktan (fasıldan) oluşur. İbadet ve muamelât konularının işlendiği İkinci Bölüm ise yedi başlığa bölünmüştür. Birinci bölümün muhtevsından kısaca bahsetmek gerekirse *Birinci Fasil* inancın tarih boyunca sahip olduğu formları konu edinir. Bu bölümde Firavunlar dönemi, Asur, Babil, Kenan, Fars dönemlerinde sahip olunan dinî inançlar, ayrıca Zerdüştlük, Mani, Mecusilik, Brahmanizm, Konfüçyüs inancı gibi dinî inançlar irdelenir. *İkinci Fasil*’da Yahudi akidesi ve Yahudi ilah anlayışının geçirdiği evrim konu edinilir. Bu bölümde Yahudi ırkçılığı, “seçilmiş halk” inancı, Tevrat’ta tasvir edilen ilahın özellikleri, Tevrat’ın, Tanrıyı teccim ve teccid içeren, yani antropomorfist (insana ait vasıfları taşıyan) bir üslupla takdim etmesi, ilah tasavvurunun İsrailoğulları ve Yahudi filozofları nezdinde geçirdiği merhaleler konu edilir. Kur’an ve Tevrat ekseninde nübüvvet mefhumunun işlendiği *Üçüncü Fasil*’de nübüvvet ve risalet kavramları, insanların peygamberlere olan ihtiyacı, nebi ve resullerin Allah tarafından seçilmesi, Kur’an’da bahsedilip Tevrat’ta açıkça zikredilmeyen nebiler, Tevrat’ta isimleri geçip Kur’an’ın zikretmediği nebiler, Tevrat ve Kur’an’a göre peygamberlerin davet metodları ve Tevrat ve Kur’an’a göre Hz. Muhammed’in nübüvveti gibi konular ele alınır. *Dördüncü Fasil*’de ise Tevrat ve Kur’an açısından gözle görülmeyen varlıklar incelenmiştir. Bu başlık

altında melek, cin, iblis, şeytan, melekler alemi, melekler ve vahiy, cinler alemi her iki Kitabın verileri doğrultusunda incelenmiştir. *Beşinci Fasıll*'da ölüm, ölümden sonra diriliş, ahret günü, cennet ve cehennem, yine Tevrat ve Kur'a zaviyesinden, karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. *Altıncı Fasıll*, Yahudi inancının din adamları ve filozoflar eliyle maruz kaldığı tahrif ve ilhad ameliyesine değinir. Bu bölümde Tevrat'ın birbirinden farklı bilgiler içeren nüshalara sahip olması, Yahudi fırkaları ve mezhepleri ve onların başlıca itikadî görüşleri, Yahudi inancının evrilmesinde felsefecilerin rolü gibi konuların yer aldığı görülür. Bu kısım, Yahudi din adamlarına yöneltilen yedi sorudan oluşan bir risalenin sunulduğu *Ek (Mülhak) Bölüm*'le sona erer. İkinci cildin, ibadet ve muamelât konularındaki karşılaştırmaların yer aldığı ikinci bölümü yedi fasıldan oluşur. Bu fasılların konularına da kısaca değinelim. *Birinci Fasıll*'da Ortadoğu bölgesindeki milletlerin (Eski Mısırlılar, Kenanlılar ve Mezopotamya bölgesinde yaşamış medeniyetler) ibadet ve muamelât anlayışlarının bir tarihçesi sunulmuştur. *İkinci Fasıll*'da, Tevrat ve Kur'an'a göre Yahudilikteki mabed ve ibadet konusu araştırılır. Bu bölümde İsrail oğullarındaki ibadet uygulamalarının Mısır'dan çıkıştan önceki kökleri, Sina'da, Filistin'e ilk yerleştiklerinde, Davud ve Süleyman'ın hükümdarlığı zamanında, Süleyman zamanında, İsrail oğullarının iki devlete bölünmelerini takip eden zamanlarda, Babil sürgünü döneminde ve o dönemden Mesih'in gönderilişine kadarki zamanlardaki ibadet uygulamaları anlatılır. *Üçüncü Fasıll*'da Yahudilik'teki ritüeller, günlük dua (namaz) ibadeti, dinî bayramlar ve kurban ibadeti konu edilir. Bu bölümde Yahudilik'te ifa edilmesi gereken namazlar, Yahudi şeriatinde yer alan kurban türleri, Tevrat'ın kurban kelimesine yüklediği anlamın değişmesi, Yahudi bayramları ve ibadet mevsimleri anlatılır. *Dördüncü Fasıll*'da Yahudi şahsi hukuku ele alınır. Bu kapsamda dinî anlamda taharet ve necaset, kadınların temiz veya necis olması, evlilik ve boşanma gibi konular açıklanmıştır. *Beşinci Fasıll*'da cezalar konusu Tevrat ve Kur'an'a göre karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu bölümde, öldürme, hırsızlık, zina, kazf, sihirbazlık gibi her iki kitapta da suç olarak bildirilen fiiller için takdir edilen cezalar ele alınmıştır. *Altıncı Bölüm*, bir Yahudi'nin sahip olduğu özelliklere tahsis edilmiştir. Tevrat'ın emir ve yasaklarından oluşan öğretileri, Yahudi şeriatında insan hakları, Yahudi tarihindeki peygamber katilleri, kadınların öldürülmesi, Yahudi şeriatına göre gasp, kadın hakları, cinsel suçlar gibi konular anlatılmıştır. *Yedinci Fasıll*'da ise Yahudiliğe dışarıdan bir bakış gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde Yahudiliğin diğer din mensuplarına karşı tutumları, Yahudi şeriatında savaş hukuku, diğer din mensuplarının hırsızlık, faiz, tefecilik gibi suçları işlediklerinde terettüp eden cezalar, Yahudi olmayanlar hakkında Talmud'un aşırı hükümleri ele alınmıştır. Eser, bibliyografya ve fihristle sona erer.

Çok geniş konuları metodik olarak inceleyen eser, konuları her iki Kitap açısından karşılaştırmalı olarak ele almakta başarılı olmuştur. Tevrat'la ilgili bilgiler, uzun uzun ve ayrıntılı bir şekilde ele alınarak okuyucunun konu hakkında bilgi sahibi olması sağlanmıştır. Ancak dinî bahisler incelenirken konular İslâmî tabirlerle ifade edilmiştir ki kanaatimizce bu hatalı olmuştur. Çünkü Yahudilik'te Tanrı için kullanılan vasıflar, peygamber için kullanılan tabirler, ibadetleri ifade eden kelimeler vs. anlatılırken herhangi bir kayıtlı konulmaksızın İslâmî tabirler kulla-

nılmıştır. Bu durumda okuyucu bu konuların her iki Kitap'ta tamamen aynı anlamlarda yer aldığını düşünebilir ki bu yargı yanlıştır.

Tevrat'ın Kur'an'a uygunluk arz eden yönleri ve başlıca farklı bilgilerini ortaya koyan ve din adamları, felsefeciler ve Talmud eliyle Tevrat hükümlerinin nasıl değişimlere uğradığını ortaya koyan eser, bu konuda yazılmış eserler arasında önemli bir yere sahiptir.